

Mikołaj Chmialnicki

Адам Плуґ и Беларусь

Acta Polono-Ruthenica 6, 401-412

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mikołaj Chmialnicki
(Białoruś, Mińsk)

Адам Плуг і Беларусь

Сувязі Адама Плуга (псеўданім Антоні Пяткевіча), польскага і беларускага пісьменніка другой паловы дзевятнацатага стагоддзя, з Беларуссю досыць глыбокія і разнастайныя. Ён мае істотную далучанасць да беларускага краю, што пацвярджаецца і біяграфіяй, і поглядамі, адлюстраванымі ў лістах, публікацыях, звернутых да прадстаўнікоў тагачаснай беларускай культуры. Прасачыць гэтую далучанасць можна і непасрэдна па яго літаратурных творах. Вось чым можна патлумачыць прычыну асаблівай любові і замілавання, якімі напоўнена страфа, дзе Адам Плуг называе Літвою менавіта свой край нараджэння:

Litwo moja! Litwo droga!
Wymodlona, wyplakana,
Wycierpiana mi u Boga,
Ziemio moja obiecana. [15, с. 25]

Перш-наперш Адама Плуга лучыць з наднёманскім краем біяграфія. Менавіта на гэтай зямлі ён пачаў фарміравацца як асоба, як творца, а багатыя і непаўторныя культура, побыт, традыцыі роднага краю жывілі ягоную творчасць доўгі час.

Па волі лёсу і абставін Адам Плуг правёў большую частку свайго жыцця за межамі этнаграфічнай Беларусі. Мелася, канечне, вялікае спакушэнне кантактуючы з польскай культурнай элітай, вырачыся свайго паходжання, сваіх нацыянальных каранёў. Але любоў да роднай старонкі ён пранёс праз усё доўгае і нялёгкае жыццё. „Паэт, – успамінае польскі даследчык В. Гамуліцкі, – не пазбавіўся нават да канца дзён сваіх пявучага акцэнта ў мове, які яго адрозніваў ад мазураў. А тым больш, калі гаварыць пра музыку душы, што гучала праз цэлае яго жыццё, ад дзён маладосці і аж да сівой старасці, заўсёды ў той самай танальнасці” [12, с. 286].

Як указваюць некаторыя даследчыкі, Адам Плуг быў непасрэдна далучаны да стварэння беларускага літаратурна-асветніцкага гуртка: „...у 80-х гадах Элегій Корбут, адбыўшы ссылку, жыў у Варшаве. Вакол яго

склаўся там беларускі гурток, у які ўваходзілі вядомыя літаратары В. Каратынскі, А. Плуг” [3, с. 128].

На працягу ўсяго жыцця Адам Плуг падтрымліваў асабліва цесную сувязь з пісьменнікамі беларускага паходжання, пра што яскрава сведчыць яго літаратурная спадчына, у якой раскрываецца ўся разнастайнасць яго культурных і грамадскіх інтарэсаў. Магчыма, тлумачэнне гэтаму трэба шукаць не толькі ў аб’ектыўных прычынах, але і на ўзроўні генетычным, падсвядомым. Сказанае вышэй у пэўнай ступені пацвярджаюць прысвячэнні Адама Плуга сваім „братам па творчасці і паходжанні”: раман *Дух і кроў* ён прысвячае Ю. І. Крашэўскаму, зборнік *Хатні ўспамін* – Ігнату Ходзьку, У. Сыракомлю – вершаваную гавэнду *Жукаў барок*, а таксама першы верш *Гара Замчышча*. А на працягу многіх гадоў у розных тагачасных газетах і часопісах будуць з’яўляцца факталагічныя і літаратуразнаўчыя артыкулы, прысвечаныя жыццю і творчасці вядомых сыноў Беларусі.

Безумоўна, Адам Плуг не мог не спыніць сваёй увагі на праблемах станаўлення і развіцця маладой беларускай літаратуры. Пісьменнік і сам далучыўся да гэтага складанага ў гістарычным кантэксце працэсу. І не толькі ён адзін. „Многія польскія пісьменнікі, дзеячы культуры, – піша даследчык беларускай літаратуры І. Я. Навуменка, – у прыватнасці, паэты Адам Міцкевіч, Уладзіслаў Сыракомля (Людвік Кандратовіч), Адам Плуг, кампазітар Станіслаў Манюшка, з сімпатыяй ставіліся да маладой беларускай літаратуры. Беларусь не была для іх чужая: яны выраслі на гэтай зямлі, ведалі яе побыт, норавы, чэрпалі з крыніц народнага слова беларусаў” [7, с. 7]. Як сведчаць даследчыцкія матэрыялы, Адам Плуг у 1849 годзе напісаў на беларускай мове чатыры апавяданні і адну легенду. На жаль, сёння мы маем магчымасць пазнаёміцца толькі з адным – *Кручаная баба* [9].

Нарадзіўшыся на Беларусі, ведаючы жывую беларускую мову, Адам Плуг прыхільна паставіўся да творчасці В. Дуніна-Марцінкевіча, які свядома пачаў пісаць свае творы на роднай мове. Як жа адбылося знаёмства двух творцаў? У 1856 годзе А. Плуг вырашае пасля шматгадовага нябачання роднай зямлі наведаць яе, бо пісьменніка адольвала вялікая цяга пабываць на радзіме. Вось як ён пісаў аб гэтым у адным са сваіх лістоў: „Маю цудоўныя намеры. З дому хачу заехаць у Вільню, абняць Сыракомлю, пазнаёміцца з Адынцом, Ходзькам, Маліноўскім, Манюшкам... іншымі нашымі літоўскімі знакамітацямі” [19, с. 348]. А вяртаючыся з вандроўкі, Адам Плуг напіша ў лісце да П. Вілконьскай у Варшаву: „З Літвы вярнуўся 24 кастрычніка, быў у падарожжы нешта каля чатырнаццаці тыдняў; гэтаму зараз з цяжкасцю веру,

бо такім мне кароткім той час здаўся” [19, с. 349]. Падчас гэтай жа паездкі Адам Плуг пабываў у Мінску, дзе пазнаёміўся з В. Дуніным-Марцінкевічам, наведаўшы яго дом. Пад уражаннем нядоўгай сустрэчы ён напісаў верш *Да В. Дуніна-Марцінкевіча*, аўтара твораў на беларускай гаворцы, у якім ухваліў спробы пісьменніка стварыць сапраўдную літаратуру на „сялянскай мове”.

Аб прыхільных адносінах Адама Плуга да творчасці В. Дуніна-Марцінкевіча на беларускай мове сведчыць таксама і знакаміты *Ліст Адама Плуга да Фелікса Пяткевіча* [1, с. 73]. Названы артыкул выходзіць за межы звычайнай абароны А. Плугам беларускага пісьменніка ад nepřыхільных нападак і водгукаў сенатара Скібіцкага, бо ў ім прысутнічаюць і заўвагі літаратурна-крытычнага характару. Напрыклад, вызначаючы адрасата кнігі В. Дуніна-Марцінкевіча, Плуг піша: „У сваіх творах, якія выйшлі да гэтага часу, малюючы то гулянку ў карчме, то традыцыйныя ўрачыстасці, як купалле, дажынкi і г.д., аўтар, мне думаецца, больш клапаціцца аб сваіх адукаваных чытачах, чым аб простых людзях, і для іх, а не для народа паказвае народ. Няма сумнення, што ў далейшым Марцінкевіч знойдзе сапраўдную дарогу, і тады яго кніжачкі пойдучь да літоўскіх сялян” [1, с. 73].

„Як бачым, – заўважае беларускі даследчык Г. Кісялёў, – папрокі Плуга калі і слушныя, то толькі часткова, прынамсі, яны не ўлічвалі сітуацыі, у якой даводзілася працаваць пісьменніку, разам з тым цікава, што Плуг глядзеў на новы твор Дуніна-Марцінкевіча як на этапную з’яву” [3, с. 106]. Канечне, Плуг не мог быць знаёмы з тагачаснымі рэаліямі, якія мелі месца на Беларусі, але такая ўвага з яго боку гаворыць аб удумлівых адносінах да асобы В. Дуніна-Марцінкевіча.

Аўтар *Ліста...*, які добра быў знаёмы з творчасцю В. Дуніна-Марцінкевіча, раіць яму, каб „свае малюнкi даваў прозай, а не вершам, народ ведае верш толькі ў песнях або байках, а праявітая праўда лепш дойдзе да яго розуму. Там жа, дзе аўтару трэба рыфмаваная мова, няхай большую ўвагу звяртае на яе рытм, няхай не адносіцца абьякава да рытмікі, бо гэта парушае музыкальнасць радка, робіць яго непаваротлівым і шурпатым, няхай пазбягае лішняй грубасці, бо яна часта пераходзіць у банальнасць” [1, с. 73]. Вышэй прыведзеныя літаратурна-крытычныя разважанні з’яўляюцца доказам шчырай зацікаўленасці Плуга пытаннем набыцця вышэйшага эстэтычнага ўзроўню беларускамоўных твораў Дуніна-Марцінкевіча, што ў рэшце рэшт спрыяла б развіццю нацыянальнага прыгожага пісьменства. Такім чынам, Адам Плуг, ужываючы словы У. Мархеля, разам з У. Сыракомлем „адстойваў правы

грамадскага існавання беларускамоўных твораў Дуніна-Марцінкевіча” [5, с. 67].

Пра пастаянную ўвагу Плуга да праблем станаўлення маладой беларускай літаратуры сведчыць і артыкул невядомага аўтара (крыптонім А. С.) „*Пан Тадэвуш*” на Беларусі, змешчаны ў часопісе „Тыгоднік ілюстраваны” за 1887 год. Аўтар, аналізуючы пераклад паэмы Адама Міцкевіча, зроблены В. Дуніным-Марцінкевічам, пералічвае ўсіх тых, каму такое творчае здзяйсненне будзе неабходным і цікавым: „...Выдаць, а потым з таго выдання пакінуць па аднаму экзэмпляру для аўтара артыкула пра Міцкевіча на Беларусі, для ніжэй падпісанага рэцэнзента, а таксама для пп.Аляксандра Ельскага, Яна Карловіча, Вінцэнта Каратынскага, Антонія Пяткевіча, ну і яшчэ з дзесятак для іншых сапраўдных знаўцаў на запас – а рэшту... аддаць на макулатуру, бо, апроч нас, некалькіх ці нейкага дзесятка, ніхто болей гэтага, можна сказаць пэўна, чытаць не будзе” [8, с. 16].

Зацікаўленасць А. Плуга пытаннямі развіцця маладой беларускай літаратуры выявілася не толькі ў яго водгуках, але і ў непасрэдным удзеле ў гэтым працэсе. Апавяданне *Кручаная баба*, якое належыць праму празаіка, невялікае па свайму аб’ёму, стаяла ля вытокаў беларускай празаічнай традыцыі. Больш шырокае трактаванне гэтага пытання дае літаратуразнавец А. Яскевіч: „Што датычыцца беларускай прозы, то яе нараджэнне рыхтавалася спакваля, на працягу ўсяго 19 стагоддзя. Гэта і *Шляхціц Завальня* Я. Баршчэўскага з яго цудоўным народным дыялогам і даволі-такі ўсталяванай аўтарскай мовай, гэта... і багатая мастацкая крытыка, публіцыстыка Р. Падбярэзскага, Я. Чачота, У. Сыракомлі, В. Каратынскага, А. Ельскага, Ф. Багушэвіча, гэта, нарэшце, апрацоўка народных апавяданняў (*Кручаная баба* А. Плуга)” [10, с. 226].

Ідэя *Кручанай бабы* трымаецца на анекдатычным выпадку: бедны селянін знаходзіць скарб і, каб не прагаварылася яго жонка, пераконвае яе ў неверагодных з’явах, што пазней дапамагае яму захаваць грошы ад пана. Сюжэт надзвычай прасты, блізкі да сюжэта вуснанародных твораў; мова герояў перасыпана трапнымі выразамі. Пазней гэта апавяданне будзе ўключана ў аповесць *Споведзь*, каб падкрэсліць этнаграфічныя асаблівасці аднаго з беларускіх рэгіёнаў. „Анекдатызм, празмерная залежнасць ад фальклорных крыніц, – дакладна прыкмячае літаратуразнавец А. Матрунёнак, – гэтак жа сама як і жанравая дробнасць, – гэта шмат у чым, відаць, вынік свядомай арыентацыі на спецыфічную чытацкую аўдыторыю, пераважна сялянскую, простанародную” [6, с. 91]. Гэта з аднаго боку. А з другога – „сваю задачу заснавальнікі беларускай прозы

бачылі перш за ўсё ў тым, каб у стараннай беражлівасці перанесці вопыт народнай прозы, яе славесную культуру ў прафесійную творчасць. Такім чынам, знаходзіць тлумачэнне той факт, чаму нашыя першыя праявікі на пачатковым этапе так блізка трымаліся фальклору, пераносячы ў прафесійную прозу фактычна стылістыку народнага апавядання, яе казачны лад. Такія па духу ўсе першанцы беларускай прозы – *Кручаная баба А. Плуга, Сведка, Дзядзіна, Палясоўшчыкі Ф. Багушэвіча* [10, с. 226].

Значная частка літаратурнай спадчыны Адама Плуга, можна смела падкрэсліваць, прама ці апасродкавана звязана з Беларуссю, з жыццём беларускага народа. Усе гэтыя творы, канешне, не выключаюцца з агульнага рэчышча польскай літаратуры, а наадварот, упоравень са спадчынай іншых пісьменнікаў-ураджэнцаў Беларусі, у творчай дзейнасці якіх вельмі выпуклымі былі беларускія рэаліі, узбагацілі новымі тэмамі прыгожае пісьменства Польшчы 19 стагоддзя.

Куды б ні закідваў лёс Адама Плуга, ён заўсёды ў сваім мастацкім уяўленні, успамінах захоўваў памяць аб родным кутку. „Вобразы Літвы, і асабліва сардэчна ўлюбёнага Жукава Барка, неаднаразова з’являцца ў яго творчасці” [13, с. 17], – справядліва падкрэслівае польскі даследчык І. Мацяеўская. Фізічная адарванасць ад Радзімы абумовіла той факт, што многія малюнкi Айчыны атрымаліся ў значнай ступені ідылічнымі, рамантычна-ўзвышанымі, але гэта не бракуе іх вобразнасці: амаль усе праявічныя і паэтычныя радкі гучаць прыгожа і натуральна. У сваёй вершаванай гавэндзе *Жукаў Барок*, напісанай падчас жыцця Адама Плуга на Падоле, аўтар імкнецца на радзіму, бо яму там „*śiCHO, błogo, ślodko, miŁo*” [117, с. 176]. Ён успамінае ўсё да драбніц: вёску, лес, раку, хату, двор, пакоі... Памяць паэта захавала кожную падзею, пачуцце, звязанае з той альбо іншай рэччу, краявідам. Мастацкая тканіна гавэнды густа перасыпана каларытнымі апісаннямі роднай і дарагой сэрцу Адама Плуга наднёманскай зямлі:

Z jednej strony
 Sina fala, stawek błyska,
 A do stawku przez bagniska,
 Strojne smółki i kosacze,
 Bystrej rzeczki bieży woda;
 ...Z drugiej strony, za Niemnową,
 Bystra fala kryształowa;
 ...Z trzeciej strony dzikie bory
 Stare dęby, jodły, chwoje

Wiodą gwarne rozhowory;
 ...Z czwartej strony
 rezą taki i ostrowy,
 Białe piaski i zagony,
 I gaiki i dąbrowy. [17, с. 164]

У гэтай і ў іншых гавэндах, вершах, прэзічных творах этнаінфарматыўны сэнс многіх радкоў узбагачаны яшчэ і яркавай эмацыянальна-ацэначнай экспрэсіяй, што сведчыць пра асаблівыя адносіны аўтара да прадмету расповяду.

Творы Адама Плуга, заснаваныя на аўтабіяграфічным матэрыяле, вылучаюцца сярод астатніх менавіта сваімі мастацкімі вартасцямі і своеасаблівай вобразнасцю. Рэаліі жыцця, успрынятыя паэтам яшчэ ў дзяцінстве і юнацтве, з'яўляюцца для яго невычэрпнай крыніцай натхнення. Пра гэта сведчыць і вершаваная гутарка *Айчынная песенька*, якая была напісана, па прызнанні Плуга, „падчас побыту ў родных літоўскіх краях пасля шматгадовага нябачання іх” [18, с. 181]. Ва ўступным слове, што быў змешчаны ў зборніку *Хатні ўспамін*, Адам Пług так тлумачыць заглавак кнігі: „Сама назва гэтай кнігі найлепш змест і характар яе малюе, і няма неабходнасці гаварыць, якім блізкім майму сэрцу з'яўляецца збор гэтых вершаў і як я прагну таго, каб ён знайшоў зычлівасць у маіх чытачоў” [15, с. 3].

Беларусь у разуменні Адама Плуга – гэта „край цудаў, нябескі”, а ў ім усё прыгожа і добра ўпарадкавана. Ён – аб'ект пастаяннай увагі паэта, і не патрэбны яму іншыя землі і скарбы:

I nie trzeba skarbów świata,
 Nie przepychu, ani cześci;
 Ubożuchna, niska chata,
 Cały skarb tam szczęścia mieści [18, с. 197].

Але ад вока аўтара не хаваецца і другі бок гэтай ідыліі і прыгажосці – цяжкі лёс беларускіх сялян. Тут ужо Адам Пług вельмі блізка падыходзіць да рэалістычнага метаду адлюстравання з'яў рэчаіснасці.

Творчасць Адама Плуга адлюстравала нацыянальна-мастацкі вопыт і культурныя асаблівасці ўзаемадзеяння дзвюх этнічных сістэм, таму канкрэтнае ўвасабленне беларускасці выявілася на розных узроўнях у ягоных творах. Адзначым некаторыя.

Вынікі суіснавання двух народаў – польскага і беларускага – выразна відаць на ўзроўні моўнага ўзаемапрапанікнення. Малады паэт і праяік знаходзіўся ўсё ж такі у беларускамоўным асяроддзі, якое са свайго боку падтрымлівала яго існаванне, духоўнасць, жывіла тыя псіхічныя каардынаты, што арганізуюць асабовы свет чалавека і кіруюць яго свядомымі і падсвядомымі дзеяннямі. Вось толькі асобныя прыклады беларусізмаў з паэтычных і праяічных твораў Адама Плуга : ажыны, сівуха, кулеш, пацёмкі, мухабойка, гайда, брусніцы, пугач, раскоша, ваўкалак, кісель, кросны і многія іншыя.

У сваіх мастацкіх творах пісьменнік часта свядома адлюстроўвае нацыянальныя беларускія рэаліі. Прыклад таму – тлумачэнні беларусізмаў, якія ўключае Адам Плуг, робячы адначасова спасылкі непасрэдна на старонцы разам з тэкстам ці пасля яго (напрыклад: „Pospólstwo na Litwie babkami zwie motyle”. Адзначаныя рэаліі і аўтарскі каментар да іх – адзін з узроўняў нацыянальнай адметнасці твораў беларуска-польскага літаратурнага сумежжа. Аўтарскі каментар – гэта адмысловая галіна славеснай мастацкай дзейнасці. Ён сведчыць пра пачуццё абавязковага выкарыстання аўтарам нацыянальных рэалій, таксама неабходнасць іх тлумачэння па прычыне інтуітыўна-пачуццёвай ці ўсвядомленай няўпэўненасці адпаведнага ўспрымання таго або іншага паняцця польскамоўным чытачом (гэтую думку пацвярджаюць і некаторыя творы Адама Міцкевіча). Аўтарскі каментар у дадзеным выпадку з’яўляецца яшчэ і вынікам дзейнасці польскамоўнага аўтара беларускага паходжання ўвогуле, гэта сінтэз моўных сістэм, двух светаў вобразнасці, двух поглядаў на акаляющую рэчаіснасць.

А вось аповесць *Споведзь* па насычанасці беларускамоўнай лексікай можа быць нават аднесена да білінгвістычных твораў. Гэта звязана ў пэўнай ступені з тымі працэсамі, якія адбываліся ў польскай літаратуры сярэдзіны 19 стагоддзя. П. Хмялеўскі адзначае, што ў ранніх творах Адама Плуга сустракаецца вельмі мала „правінцыялізмаў” у параўнанні, напрыклад, з У. Сыракомлем [11, с. 446]. Але пазнейшыя творы, як паэтычныя, так і праяічныя свядома з’арыентаваны на ўключэнне ў іх мастацкую структуру беларусізмаў („правінцыялізмаў”). Заўважым, што беларускія словы ўжываюцца пісьменнікам не толькі для моўнай характарыстыкі герояў – жыхароў тагачаснай Беларусі, але і як элемент аўтарскай мовы ў польскамоўнай сістэме.

Характэрна і тое, што многія персанажы твораў Плуга маюць тыповыя беларускія імёны і прозвішчы – Астап, Васіль Гуляка...

Адной з выразных асаблівасцей беларускасці ў літаратурнай спадчыне Адама Плуга з'яўляецца наяўнасць у ёй разнастайных прыказак і прымавак „беларускага паходжання”. Выконваючы волю адметнага вобразна-выяўленчага сродка, нацыянальныя прыказкі і прымаўкі адлюстроўваюць культурны набытак беларускага народа, яго нацыянальны свет, непаўторна фармуюць мову і стыль. Гэты кампанент мастацкіх твораў Адама Плуга, звязаны з беларускай духоўнасцю, прыкмеціў Адам Мальдзіс. Ён так пісаў наконт ужывання пісьменнікам прымавак і прыказак: „Польскія пісьменнікі сярэдзіны 19 стагоддзя часта ўключалі ў свае творы паасобныя беларускія словы, прыказкі і прымаўкі. Так, нясвіжскі суддзя Гарбузок, герой аповесці *Споведзь*, сыпле прыказкамі накшталт: „Не будзі ліха, калі ліха спіць”, „Каўтні, мой Бартуня, на другую ножку”. Калі раней, пакуль яшчэ не ўзнікла зацікаўленасць фальклорам, беларуская лексіка выкарыстоўвалася толькі як камічны элемент (*Лямант закаханага*), то цяпер яна ўжываецца ў будзённым сэнсе для таго, каб прыдаць твору большую праўдзівасць і мастацкую пераканальнасць. Такі крок зрабілі і Ул. Сыракомля, і Г. Марцінкевіч, і В. Каратынскі, і той жа Пług” [4, с. 147].

Нацыянальныя прыказкі і прымаўкі, адлюстроўваючы стыхію народнай мовы, садзейнічалі стварэнню нацыянальнага каларыту ў творах, своеасабліва далучалі да мудрасці продкаў, перадавалі спецыфіку іх мыслення, самабытнасць і вобразнасць (напрыклад, „Хіцёр Зміцер, ды і Кузьма не дурань”, „Як мядок-саладок на сталe, то й размова весялей”, „Пустая лыжка горла дзярэ”, „Рада б душа да раю, ды грахі не пускаюць”, „Гара з гарою не сыходзяцца, а чалавек з чалавекам – ай, ай, ай!” і шмат іншых). Так, у рамане *Дух і кроў* мы можам налічыць у адным раздзеле каля трыццаці народных выслоўяў беларускага і ўкраінскага паходжання. Але яны не ствараюць уражання залішнасці, непатрэбнасці, бо арганічна звязаныя з самім тэкстам, з задумай аўтара, працуюць на вырашэнне галоўнай ідэі твора. І суддзя Гарбузок, адзін з цікавейшых персанажаў аповесці *Споведзь*, і Зазулевіч – герой рамана *Дух і кроў*, як людзі бывалыя, любяць ажыўляць сваю мову прымаўкамі і прыказкамі, якія арганічна ўплецены ў расповяд. Трапныя моўныя звароты, выкрышталізаваныя з фальклору, літаральна перасыпаюць апавяданне і надаюць яму эмацыянальнасць і непаўторнасць.

Практычна ў большасці праявітых і паэтычных твораў Плуга мастацкае дзеянне адбываецца на тэрыторыі гістарычнай Літвы, што пэўным чынам арганізоўвае прастору (*Пра тое, як людзі час марнуюць, Праца ў свята, Няня* і інш.). У літаратурнай спадчыне пісьменніка мы сустрэнем мноства беларускіх тапонімаў (дарэчы, як і ва ўсёй літаратуры

беларуска-польскага сумежжа). Аўтар даволі часта канкрэтызуе геаграфічныя каардынаты, у якіх адбываецца дзеянне. Гэта – Мінск, Нясвіж, Глуск, Стаўбцы, Бабруйск, Мір, Слуцк, Устронь, Ашмяны, Гродна і шмат іншых беларускіх гарадоў, мястэчак і вёсак. Героі вандруюць па вуліцах і дарогах гэтых населеных пунктаў, ездзяць адзін да аднаго ў госці, а мы ўспрымаем іх вачыма навакольных мясціны, з характэрнымі для іх жыццём, побытам, пейзажам. Усе яны – своеасаблівы мастацкі код, што выконвае функцыю вобразнага эквівалента аднасці з роднай зямлёй. Тапонімы як бы метафарызавалі гістарычны і культурны вопыт той супольнасці, што жыла і жыве на дадзенай тэрыторыі.

Своеасаблівую ролю ў літаратуры беларуска-польскага сумежжа выконвае пейзаж. Шматлікія творы пісьменнікаў-ураджэнцаў Беларусі – гэта паэтычнае ўвасабленне родных краявідаў. І Міцкевіч, і Сыракомля, і Плуг жылі і творча сфармаваліся якраз у мясцінах сумежжа, таму акаляючая прырода шмат у чым прадвызначыла будучыя пейзажныя замалёўкі. Менавіта вось гэта духоўнае суладдзе, гармонія з роднай прыродай адрознівае Адама Плуга ад некаторых іншых тагачасных аўтараў, якія таксама імкнуліся паказаць прыгажосць наднёманскага краю. Напрыклад, у творчасці В. Поля, па сведчанню польскага даследчыка Ф. Зейкі, „бракуе эмацыянальнага кантакту паэта з пейзажам. Зусім іначэй пазіралі на тое ж народжаныя ў гэтых жа мясцінах творцы”. Так... Антоні Пяткевіч, успамінаючы Стаўбцоўшчыну, адкуль быў родам, не вагаўся прызнацца:

Куды хочуць, хай буры валочаць.
Я карэннем усцяж прырослы
Да зямлі дарагой і роднай. [2, с. 23]
(пераклад А. Лойкі)

Пейзажныя замалёўкі часта былі звязаныя са шматлікімі беларускімі рэкамі. Не стала выключэннем у гэтым сэнсе і творчасць Плуга:

Gdzie nad Niemnem, Wilja, Słucza,
Między piaski i topiele
W dzikich borach wichry huczą,
Ponad niwą mgła się ściele [14, с. 271].

Рамантычнае ўслаўленне рэк у творах пісьменнікаў беларускага паходжання пачалося ад міцкевічаўскіх Нёмана і Віліі.

зварот да фальклорных крыніц, пранікненне асобных слоў, звязаных з «малой радзімай».

Літаратура

1. Александровіч С. Х., Александровіч В. С. *Беларуская літаратура XIX – пач. XX ст. Хрэстаматыя крытычных матэрыялаў*, Мінск, Выдавецтва БДУ 1978, 256 с.
2. Зейка Ф. *Беларусь у літаратуры і свядомасці палякаў у XIX стагоддзі* [в:] *Шляхам стагоддзяў*. Матэрыялы дзвюх канферэнцый аднаго года, Мінск, Універсітэцкае, 1992, с. 20–23.
3. Кісялёў Г. *Радаводнае дрэва. Каліноўскі – эпоха – наступнікі*, Мінск, Мастацкая літаратура 1994, 303 с.
4. Мальдзіс А. *Адам Пług, Літаратура і мастацтва*, 1963, 26 сакавіка, с. 4.
5. Мархель У. *Лірнік вясковы. Сыракомля ў беларуска-польскім літаратурным ўзаемадзеянні*, Мінск, Навука і тэхніка, 1983, 192 с.
6. Матрунёнак А. П. *Псіхалагічная проза. Традыцыі і час*, Мінск, Навука і тэхніка, 1988, 205 с.
7. Навуменка І. Я. *Адраджэнне славян і творчасць В. Дуніна-Марцінкевіча*, Мінск, Навука і тэхніка, 1993, 32 с.
8. *Пачынальнікі. З гісторыка-літаратурных матэрыялаў*, Мінск, Навука і тэхніка, 1977, 543 с.
9. Пług А. *Кручаная баба*, Спадчына, 1992, № 4, с. 15–17.
10. Яскевіч А.С. *Становленне беларускай художественнай традыцыі*, Мінск, Навука і тэхніка, 1987, 230 с.
11. Chmielowski P. *Listy z zakątki. Pierwsze utwory A. Pługa*. „Biesiada Literacka”, t. 45, 1898, nr 24, s. 465–466.
12. Gomułicki W. *Warszawa wczorajsza*, Warszawa, Czytelnik 1961, 349 s.
13. Maciejewska J. *Sylwetka literacka Adama Pługa*, Pamiętnik Literacki, 1958, z. 1, s. 17–48.
14. Monach W. *Folklor białoruski w twórczości Elizy Orzeszko*, Studia Polono-Slavica Orientalia, R. 20, 1971, nr 3, s. 299–312.
15. Pług A. *Pamiętki domowe*, Warszawa 1858, 209 s.
16. Pług A. *Wigilia świętego Jana*, Wilno 1847, 176 s.
17. Pług A. *Zupełny zbiór pism*, seria I, Żytomierz 1862, 310 s.
18. Pług A. *Zupełny zbiór pism*, seria I, Wilno 1863, 334 s.
19. Wilkońska P. *Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie*, Poznań 1871, 316 s.